

Jana Hodžić

Klanjčić 36, HR-10000 Zagreb
janahodzic@gmail.com

Divlja misao: znanost o konkretnom ili univerzalna logika duha

Sažetak

Ovaj se rad bavi Lévi-Straussovim proučavanjem »mitskog« mišljenja u Divljoj misli, kako mnogi tvrde, njegovom najznačajnijem djelu. »Divlja« misao (također, »mitska« misao) je logika uma svojstvena svakom čovjeku, a kao takva određuje sva ljudska društva. Antropologija, koja se bavi proučavanjima institucija i običaja, treba zahvatiti nesvjesnu strukturu na kojoj oni počivaju. Svojom nesvjesnom djelatnošću um nameće oblik sadržaju. Jedna od temeljnih pretpostavki jest da su ti oblici isti kod svih umova – davnih i suvremenih, primitivnih i civiliziranih – i ona nalaže da se otkrije nesvjesna struktura na kojoj počiva svaka institucija i običaj.

Ključne riječi

Claude Lévi-Strauss, struktura, nesvjesna djelatnost uma, univerzalna logika duha, društvene institucije, odnos oblika i sadržaja, »divlja misao« (»mitsko« mišljenje), »pitoma misao«

Ideja strukturalizma u antropologiji

Lévi-Strauss etnografskoj građi pristupa strukturalističkom metodom, koju je dijelom preuzeo iz lingvistike i prilagodio ju svojim istraživanjima, te je smatran glavnim predstavnikom strukturalizma. U svojim razmatranjima oslonio se na metodu lingvističke praške škole (Trubeckoj, Jakobson, Martinet), te je time uveo strukturalizam u antropologiju. Toj je školi temelj za izučavanje govora bila fonetička struktura. Od svojih osnovnih principa, dva je preuzeo iz lingvistike. Prvi je preuzeo od de Saussurea: sastavni dijelovi nemaju unutrašnje značenje, nego ono proistječe iz njihova položaja. Drugi je princip među prvima istaknuo Boas: duh svojom nesvjesnom djelatnošću stvara logičke strukture. Pošto zakoni jezika djeluju na nesvjesnoj razini, izvan kontrole osobe koja govori, oni se mogu proučavati kao objektivne promjene. A ono što je istinito za jezik istinito je i za druge društvene pojave. Pojam 'transformacije' nije posudio ni od lingvista ni od logičara, već od biologa Darcy Wentworth Thompsona, koji je transformacije tumačio kao »one razlike koje su vidljive između životinjskih i biljnih vrsta ili organa, u okviru istog roda«.¹

Među svim društvenim i humanističkim znanostima, smatra Lévi-Strauss, jedino se lingvistika može mjeriti s egzaktnim i prirodnim znanostima. Ona, i u manjoj mjeri etnologija, može otkrivati elemente raznih sustava koji se u vremenskim i prostornim posebnostima ponavljaju i koji se kombiniraju na

1

Klod Levi Stros i Didie Eribon, *Izbliza i izdaleka*, Svjetlost, Sarajevo 1989., str. 125.

različite načine. Ono što mu se od početka činilo jest da, iza onog što je složeno, mora postojati ono što je jednostavno. Kao polazište mu je poslužilo de Saussureovo razdvajanje fonološkog i semantičkog plana u govoru, odnosno podjela govora na funkciju označavajućeg (fonološki materijal) i na funkciju označenoga (pojmovi). Tako je odnos znaka i smisla osnovni odnos u jeziku. De Saussure je postavio temelje strukturalizma u lingvistici kada je pokazao da se procesi jezika ne svode na dijakroniju i da je porijeklo neke određene riječi često vrlo daleko od njezina današnjeg značenja. Osim povijesti postoji i sistem,² a jedan takav sistem čine zakoni ravnoteže. Oni utječu na elemente sistema koji u svakom trenutku ovise o sinkroniji. Lévi-Strauss je usporedio foneme (najmanje jedinice zvuka koje skupina ljudi razlikuje od svake druge) s rodbinskim pojmovima, određivši ih kao *elemente* značenja. Oni imaju značenje jedino u odnosu na sustave čiji su sastavni dio i koje je izgradio um svojom nesvjesnom djelatnošću. Um nesvjesnom djelatnošću nameće oblik sadržaju; pod pretpostavkom da su ti oblici isti kod svih umova – davnih i suvremenih, primitivnih i civiliziranih – treba se zahvatiti nesvjesna struktura na kojoj počiva svaka institucija i običaj.

Smislenost i organiziranost ne proizlaze iz prirode samih predmeta, već iz prirode ljudskog duha, što potvrđuje mnoštvo jezika koji na različite načine na semantičkom polju dijele jednu te istu oblast. Lévi-Strauss opredijelio se »za sintaksu protiv semantike«, budući da

»... smisao proizlazi uvijek iz kombinacije elemenata koji nisu sami po sebi značajni (signifikantni). Jedna riječ, sama po sebi, još ništa ne znači, sve dok nije stavljena u odnos s drugom, i dok one ovako kombinirane, ne razgraničuju jedan dio stvarnosti... upravo ovaj način lijepo dolazi do izražaja u srodstvenim sistemima... jer su tamo odnosi i nazivi dati jednim te istim činom.«³

Ono što, dakle, strukturalizam analizira jesu odnosi među terminima.

Lévi-Strauss čovjeka vidi prvenstveno kao društveno biće. Izvan društva ne može se zamisliti ljudski život, stoga je zadaća etnologa da nađe oblik koji je neodvojiv od društvenog stanja. Svoju potragu za takvim društvom temelji na Rousseauovoj filozofiji društva. Slaže se s Rousseauom kad kaže da na najpribližnju sliku modela društva možemo vidjeti u neolitu. Naime, u neolitu su ljudi, prema arheološkim nalazima, imali vremena za dokolicu i za razmišljanje. Tako nam danas proučavanje primitivnih društava »ne donosi otkriće utopijskog prirodnog stanja ili savršenog društva u srcu šuma, već nešto drugo; ono nam pomaže da izgradimo jedan teorijski model ljudskog društva različit od svake stvarnosti koja se može opaziti.«⁴

Po Lévi-Straussu postoje tri vrste osnovnih odnosa ili komunikacija među ljudima: razmjena riječi, dobara i žena. Srodnički sistem počiva na razmjeni žena: jedan muškarac daje svoju kćer ili sestru drugom muškarcu. Na srodstvenom planu društva, žene su tako »znaci« koji se razmjenjuju.⁵ Tim prvobitnim aktom razmjene konstituira se društvo. Društvo čine porodice, koje su njegovi biološki elementi, te odnosi među porodicama, koji se prakticiraju na planu kulture. Lévi-Strauss tvrdi da je ova suprotnost u svakom društvu prisutna kao suprotnost prirode i kulture u kojoj se žene, zbog svojih bioloških predispozicija, vezuju uz porodicu i poistovjećuju s prirodom. Muškarcima je tako pripalo obavljanje kulturnih djelatnosti, radi čega im se pripisuje veća sposobnost kulturnog stvaralaštva.⁶

Polazeći od pretpostavke da se u mitologiji duh može slobodnije prepustiti stvaralačkoj spontanosti, Lévi-Strauss želi pokazati da mitologija podliježe temeljnim i obveznim svojstvima duha.⁷ Ako se pokaže da je u toj oblasti duh prikovan i određen u svim svojim operacijama, on mora biti prikovan u svim

drugim oblastima. Totemizam je, zbog njegove podobnosti da bude ispitan strukturalističkom metodom, Lévi-Straussova vječna inspiracija. Tako je našao da je osnovna funkcija mitova u totemizmu ukazivanje na razlike među grupama. On je diferencijalni sistem u određivanju društva kojim se njegov identitet stvara određivanjem suprotnosti. Specifičnost ove operacije duha, po kojoj društvo postaje svjesno sebe kao grupe, jest u tome što se ona vrši posredstvom ideje vrste. Tako su u totemizmu uzor za klasifikacije životinjske i biljne vrste, pa i nežive tvari. Totemizam ne izražava, kao što su mnogi antropolozi prije mislili, težnju da se čovjek izjednači s nekom vrstom, već princip na temelju kojeg se vrši identifikacija i klasifikacija. On je proizvod jedne opće ljudske sposobnosti klasificiranja, a odnos prema totemu kao nečemu svetom odraz je sentimentalne veze prema klanu i njegovom amblemu.

Divlja misao: znanost o konkretnom i univerzalna logika duha

Divlja misao jest Lévi-Straussova teoretski možda najznačajnija knjiga. U njoj razrađuje ključne pojmove svoje metode: postupak transformacije i vrste kao logičkog operatera, pojmove sinkronije, dijakronije, dualizma i oprečnosti termina. Nadalje, obrađuje temu totemizma, mitova, povijesti, uspostavljanja razlike između kulture i prirode; pravi distinkciju između »divlje« i »pitome« misli, između znanosti i magije, odnosno religije. Osnovna teza *Divlje misli* jest ta da »divlja misao« nije misao divljaka, niti misao primitivnih društava, već misao u divljem stanju, koja je prisutna i u civiliziranim kulturama, ali koja se razlikuje od ukroćene »pitome misli«. Ova tvrdnja opovrgava dotad uvriježeno uvjerenje o primitivnim društvima kao onima u kojima postoji samo »predlogičko« mišljenje, a što je najizrazitije zastupao Lévy-Bruhl. *Divlja misao* imala je i određeni epistemološki domašaj. U njoj uvodi pojam 'znanost o konkretnom', koji se odnosi na postupak blizak znanstvenom te inspiriran onim za što je primijetio da se događa u suvremenoj znanstvenoj misli. Znanost se bila postavila na noge tako što je raskinula s jednim načinom primanja podataka – s »drugorazrednim osobinama« predmeta koje spoznajemo opažajnim čulima (mirisi, oblici, boje, zvuci itd.). Ona se orijentirala na proučavanje »primarnih osobina« koje ne ovise o osjetilnom doživljaju, te koje čine »pravu stvarnost«. Misao »divljaka«, pak, ne razlikuje

2

De Saussure je govorio o sistemu, a ne o strukturi.

3

Rudi Supek, »Stukturalna antropologija«, predgovor u: Claude Lévi-Strauss, *Divlja misao*, Nolit, Beograd 1978., str. 15.

4

Claude Lévi-Strauss, *Tužni tropi*, Zepter, Beograd 1999., str. 311.

5

Svojom je terminologijom (»razmjena ženaznakova«) izazvao prigovore feministica. Od tih kritika se obranio rekavši da se odlučio izražavati onako kako govore skoro sva ljudska društva, i da bi se isto tako moglo reći da žene razmjenjuju muževe: »bilo bi dovoljno zamijeniti znak + za znak – i obrnuto, ustroj-

stvo sistema ne bi se promijenilo«. (K. Levi Stros i D. Eribon, *Izbliza i izdaleka*, str. 117.)

6

Ostaje otvoreno pitanje je li Lévi-Strauss nesvjesno preuzeo kartezijansku dualističku podjelu na um i materiju, koja se kod njega javlja kao pravljenje distinkcije između prirode i kulture, od strane svih ljudskih društava.

7

Postoje dva perioda interesa Lévi-Straussa: u prvom se razdoblju svoga rada bavio sistemima srodstva i bračnim običajima, a u drugom religijskim uvjerenjima. U *Strukturalnoj antropologiji* proučavao je infrastrukture (sisteme srodstva). U *Divljoj misli* bavio se superstrukturama (vjerskim predodžbama).

je dvije spomenute razine spoznaje, te svoju logiku primjenjuje na podatke dobivene osjetilima. Prema mišljenju Lévi-Straussa, znanost se, nakon što je osjetilnome okrenula leđa, vraća tom području i istražuje ga. Tako se zanima za melodičnost pjeva ptica, za razne oblike cvijeća, i na taj način kojiput otkriva pravi uzrok narodnih vjerovanja. Pokušaj obnove prevladanog razdoblja u razvoju znanosti što ga Lévi-Strauss primjećuje, suprotan je Foucaultovoj tvrdnji o konačnom raskidu između *epistemâ*.

Za ljude je svijet sredstvo zadovoljenja potreba, no njegova se uloga u ljudskom životu ne svodi samo na to. Svijet je ujedno predmet mišljenja za sve ljude, bez obzira na kulturu kojoj pripadaju. Ljudi ne poznaju životinjske i biljne vrste samo zato jer su im one korisne: oni su ih proglasili za korisne ili zanimljive nakon što su ih prvo upoznali. Lévi-Strauss opovrgava uobičajeno poimanje kulture primitivnih društava, te spominje Malinowskog koji je pogrešno tvrdio da jedino krčenje praznog želudca potiče »primitivne« ljude na interes za totemske biljke i životinje. Glavni cilj njihove »znanosti« nije praktične prirode: ona zapravo prije udovoljava intelektualnim zahtjevima nego što služi za zadovoljavanje potreba. Pomoću povezivanja stvari i bića, što je postupak kojim se koristi, uspostavlja se začetak nekog reda u svijetu. Kakvo god bilo, razvrstavanje ima prednost pred nedostatkom razvrstavanja. Zato takvoj »znanosti«, upozorava Lévi-Strauss, ne treba prigovarati, što se još uvijek čini, da nije učinkovita na praktičnom planu.

Prirodne pojave nisu ono što mitovi nastoje objasniti; pomoću njih mitovi teže objasniti one realitete koji pripadaju logičkom, a ne prirodnom redu.⁸ Nadalje, Lévi-Strauss tvrdi da logički red mora biti univerzalan za sve ljude i da samo oblici mogu biti zajednički, ali ne i sadržaji.

»Ako postoje zajednički sadržaji, za to valja tražiti razlog ili u objektivnim svojstvima nekih prirodnih ili umjetnih bića, ili u njihovoj raširenosti i posuđivanju, što će reći, u oba slučaja izvan duha.«⁹

Analogne logičke strukture mogu se graditi različitim leksičkim sredstvima. Dakle, samo su odnosi stalni, a elementi su promjenjivi. Univerzalan logički poredak određen je »strukturama proturječnosti«. Oblici proturječnosti mnogo su manje raznoliki od njihovih empirijskih sadržaja.¹⁰

Sustavi transformacija

Sustave transformacija najbolje je objasniti Lévi-Straussovom analizom totemizma. Totemizam obilježavaju takve zabrane u prehrani koje određenim grupama ljudi zabranjuju konzumiranje određenih vrsta životinja. Razlikovanje dozvoljene i zabranjene vrste u totemizmu Lévi-Strauss tumači brigom da se napravi razlika između »označene« i »neoznačene« vrste (u lingvističkom smislu), a manje brigom zbog pretpostavljene štetnosti koja se pripisuje zabranjenoj vrsti. Općenito, »zabrane i propisi o uzimanju hrane ukazuju se kao teoretski ekvivalentna sredstva za 'označavanje značenja' u logičkom sustavu čiji su elementi, u cjelini ili djelomično, jestive vrste.«¹¹ Čovjek iz prirode izdvaja razlike među životinjama i kao simbole ih prenosi u kulturu. Simbolička obilježja pomoću kojih se razlikuju životinje jedne od drugih pružaju im prirodan model diferencijacije. Pomoću tog modela diferencijacije ljudi među sobom, unutar svoga društva, stvaraju i simbolički obilježavaju razlike.

U južnoafričkih Bušmana, na primjer, ništa ne podsjeća na totemizam, ali se oni ipak pridržavaju strogih i složenih zabrana u prehrani koje se tiču dijelova tijela životinja, a ne vrstâ životinja. Ovdje Lévi-Strauss predlaže teoretsko rješenje koje objašnjava prijelaz iz jednog sustava u drugi – postupak trans-

formacije. Tako je u slučaju Bušmana dovoljno »zamijeniti etnozoologiju etnoanatomijom«. ¹² Razlika između totemizma i društva Bušmana jest ta da

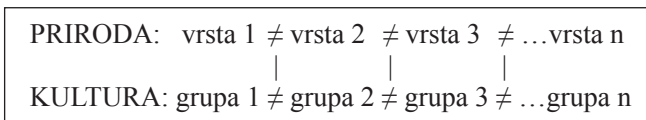
»... totemizam postavlja logičku ekvivalenciju između društva prirodnih vrsta i svijeta društvenih grupa; Bušmani polaze od iste formalne ekvivalencije, ali između sastavnih dijelova pojedinog organizma i funkcionalnih klasa društva, to jest društva koje je i samo promatrano kao organizam.« ¹³

Dakle, zabrane uzimanja hrane nisu uvijek svojstvene totemskim klasifikacijama i one su im logički podređene, pošto ne proizlaze nužno iz njih. Dijelovi životinja koji se mogu jesti, dakle i asimilirati, znak su tjelesne istovjetnosti, koju pak zabrana u prehrani poriče. Pravi cilj zabranâ u prehrani jest poricanje životinjske prirode svoje ljudske prirode. Njima poriču sličnost između sebe (ljudi) i životinja, koja proizlazi iz mogućnosti da ljudi asimiliraju meso životinja. Obratno držanje značilo bi da priznaju zajedništvo ljudske i životinjske prirode.

U etnografskoj se tradiciji totemske grupe povezuju s »najprimitivnijim« civilizacijama, dok se na kaste gleda kao na proizvod razvijenih društava koja ponekad poznaju pismo. Nadalje, totemske institucije povezuju se s najstrožim oblicima egzogamije, a kastinski sistem s endogamijom. Ta dva sistema, koja se u tradiciji promatraju kao jasno odvojena zbog navedenih specifičnosti, Lévi-Strauss promatra iz drukčije perspektive. On uočava određeno podudaranje između australskih plemena i kastinskih društava: ona se sastoje od grupa koje vrše neku specijaliziranu funkciju. Svaka grupa u njima vrši specijaliziranu funkciju, a svaka od tih funkcija jest prijeko potrebna zajednici kao cjelini, i dopunjuje se s funkcijama koje su dodijeljene drugim grupama.

Totemski sustav jest sustav homologija odnosa, a kastinski je sustav homologija termina. Totemski sustav počiva na »homologiji između dvaju sustava razlika, od kojih jedan pripada prirodi, a drugi kulturi«. ¹⁴ Odnos između grupe 1 i grupe 2 poistovjećuje su s odnosom vrste 1 i vrste 2, itd.

Totemsku strukturu je prikazao ovako:

8 Murngini, pleme sa sjevera Australije, žive na području koje obilježavaju dva oprečna klimatska razdoblja, i imaju mit koji se simbolički odnosi na diferencijaciju tih razdoblja: svi termini koji izražavaju nadmoćnost odgovaraju sakralnom i čistom periodu, kišnom periodu, periodu gladi, izolacije i opasnosti; a termini koji izražavaju podređenost odgovaraju nečistom i profanom periodu, sušnom periodu, periodu izobilja i sakralnih obreda. »Mitski sustav i njegove predodžbe služe, dakle, za uspostavljanje odnosa homologije između prirodnih i društvenih uvjeta, ili točnije, za određivanje zakona ekvivalencije između oprečnosti određenog značenja koje nalazimo na više planova: geografskom, ekonomskom, društvenom, obrednom, vjerskom i filozofskom.« (Claude Lévi-Strauss, *Divlja misao*, Golden marketing, Zagreb 2004., str. 104–105.)

9 C. Lévi-Strauss, *Divlja misao*, str. 77.

10 »Nikada nećemo dostatno naglasiti siromaštvo religijske misli; ono pokazuje da se ljudi tako često služe istim sredstvima za rješavanje problema čiji konkretni elementi mogu biti vrlo različiti, ali zajedničko im je to da svi pripadaju 'strukturama proturječnosti'.« (Isto, str. 107.)

11 Isto, str. 115–116.

12 Isto, str. 116.

13 Isto.

14 Isto, str. 127.

Temelj totemizma jest pretpostavljena podudarnost između dva paralelna niza – niza prirodnih vrsta i niza društvenih grupa. Pritom ne dolazi do poistovjećivanja odgovarajućih članova s jedne i druge strane, jer oni nisu međusobno slični – »jedino je opći odnos između nizova homomorfan: formalna međuzavisnost dvaju sustava razlika, od kojih svaki čini jedan pol suprotnosti«. ¹⁵ Kada bismo »pomaknuli opći sustav homologija s odnosa na termine«, dobili bi sljedeću shemu svojstvenu kastinskom sustavu:

PRIRODA:	vrsta 1	≠	vrsta 2	≠	vrsta 3	≠	...vrsta n
KULTURA:	grupa 1	≠	grupa 2	≠	grupa 3	≠	...grupa n

U ovom slučaju grupa 1 se poistovjećuje s vrstom 1, a grupa 2 s vrstom 2, itd. Pri nepostojanju podjele rada i profesionalne specijalizacije (koja, pak, strogo određuje ustrojstvo kastinskog društva), ljudi su, traživši jedan objektivan model diferencijacije, u prirodi našli nadahnuće za model kojim se uspostavljaju odnosi komplementarnosti i suradnje. Model diferencijacije i vlastiti društveni odnosi jesu temelj na kojemu se u totemizmu zamišljaju i međusobni ljudski odnosi i odnosi između prirodnih vrsta. Simetrija između kasta i totemskih grupa s obzirom na zanimanja kojima se ljudi bave, obrnuta je simetrija. Općenito, načelo diferencijacije unutar kastinskog sustava uzeto je od kulture, a ono totemskih grupa iz prirode. ¹⁶

Pošto se u svim slučajevima izdvaja isti obrazac, odnos totemskih i kastinskih sustava površno može biti shvaćen kao istovjetan s odnosom egzogamije i endogamije, vrste i funkcije, prirodnog i kulturnog modela raznovrsnosti. Lévi-Strauss navodi i prijelazne oblike između kastinskog i totemskog sistema u Indiji gdje su »ostaci totemskih grupa pustili da ih zahvati simbolika tehnološkog i profesionalnog nadahnuća«, ¹⁷ koja je svojstvena kastinskim sustavima. Kako se ne bi pogrešno shvatilo njegovo tumačenje načina na koji dolazi do promjena, upozorava:

»Nikako ne želimo navesti na misao da ideološke transformacije dovode do društvenih. Samo je obratan red točan: način na koji ljudi zamišljaju odnose između prirode i kulture ovisi o načinu na koji se mijenjaju njihovi vlastiti društveni odnosi.« ¹⁸

Ustroj klasifikacijskih sustava

Lévi-Strauss uspoređuje klasifikacijske sustave s drvećem i njihovim rastom:

»U svojim donjim dijelovima drvo je... jako motivirano: ono mora imati deblo i rasti okomito. Niske grane već imaju više arbitarnosti: iako se može predvidjeti da će njihov broj biti ograničen, on nije unaprijed utvrđen, kao ni smjer rasta... ali ti aspekti ipak ostaju povezani uzajamnim odnosima, jer velike grane... moraju uravnotežiti pritisak na zajedničku točku oslonca. Ali kako pozornost postupno prelazi prema višim dijelovima udio motiviranosti se smanjuje, a povećava se udio arbitarnosti: najviše grane više nemaju moć da naruše stabilnost drveta niti da promijene njegov karakterističan oblik.« ¹⁹

Struktura, koja je u početku inteligibilna, granajući se zapada u inerciju. Ona će moći podnijeti pritiske raznovrsnih događaja koji nastupaju prekasno da bi ugrozili njezinu prvobitnu prirodu. Nije nužno da se logika cijelog sustava treba podudarati sa svim svojim lokalnim logikama; sve ovisi o pravilima transformacije i osima kojima se služi. Klasifikacijski sustavi tako, kao i jezici, mogu s obzirom na arbitarnost i motiviranost biti u nejednakom položaju.

Razinu vrste Lévi-Strauss opisuje kao »srednji klasifikator«: on može proširiti svoju mrežu prema gore, odnosno prema elementima, kategorijama i brojevima, ili je suziti prema dolje, prema vlastitim imenima. Zato je taj klasifikator i najčešće upotrebljavan. Svojstva vrste uvijek su jedinstvo i mnogostrukost, jer se kao jedinstvo razlikuje od drugih vrsta, dok u sebi sadrži mnoštvo pojedinih elemenata. Tako se svaki sustav određuje pomoću dvije osi: jedna je okomita, a druga je vodoravna.

Vrsta kao logički operator daje klasifikacijama mogućnost da izađu van svojih prvobitnih granica: ili poopćavanjem ili individuacijom. Lévi-Strauss stoga i vlastita imena promatra kao kodove unutar sustava: sve mora imati neki smisao, inače ništa ne bi imalo smisla. Pojedince se uvijek nastoji smjestiti unutar neke klase; samo ako se ne može tako postupiti on ostaje izvan nje. Mnoga plemena imaju složen sustav davanja imena. U njima pojedinci dobivaju određena imena kada netko umre, kada oni sami dobiju dijete, s obzirom na imena koja su u optjecaju, itd.²⁰ U nekima od njih vlastita imena su u podređenoj poziciji – ona obilježavaju one koji su izvan klase. Samo djeca nose svoje ime javno, jer su premlada da ih sustav strukturalno odredi.²¹

Pošto je veza između vlastitih i totemskih imena često prisutna, jasno je da vlastita imena pripadaju istom sustavu kao i zajednička imena: vlastita su imena sredstva koja prebacuju jedna značenja u termine drugih značenja i time ih učvršćuju. Vlastita imena su produžetak i granica općeg sustava klasifikacije, s tim da svaka kultura drukčije utvrđuje te granice. Preko njih se, putem transformacija, može prijeći s razine individuacije na razinu najopćenitijih kategorija. U totemizmu ljudi tako bivaju određeni na više načina i često se ne može naći niti jedan isti čovjek s obzirom na imena koje nosi. U našoj je civilizaciji, pak, »totem svakoga pojedinca njegova vlastita ličnost: ona je označitelj njegova označena bića«.²² Bez društvenog pritiska, koji nameće osjećaj osobnog identiteta (da smo odgovorni za ono što činimo i govorimo), taj bi osjećaj sigurno bio slabiji.

15

Isto, str. 246.

16

Postoje, dakle, dva modela raznolikosti: »jedan na planu prirode, to je onaj o raznolikosti vrsta; drugi na planu kulture, i to je model raznolikosti funkcija « (isto, str. 140). Što se tiče razmjene žena, totemske grupe vide žene kao raznorodne na planu kulture, dok ih kaste vide raznorodnima po prirodi. Totemski model raznovrsnosti jest prirodan model, pa se žene razmjenjuju među grupama jer ih se po prirodi drži sličnima, a po kulturi različitima. U kulturnom modelu raznolikosti žene su po prirodi slične samo unutar granica svojih društvenih grupa, pa se ne mogu razmjenjivati među kastama.

17

Isto, str. 138.

18

Isto, str. 129.

19

Isto, str. 176.

20

Smrt stvara prazninu u društvenoj strukturi i, kako bi se ona ispunila, pojedinac biva »uvučan« u tu prazninu dobivši svoj nekronim. U tradiciji francuskog jezika, na primjer, riječ »udovica« dodaje se vlastitom imenu, ali to nije slučaj i s riječi »udovac«. Žena čiji je muž umro postaje »udovica toga i toga« zato jer je ona udajom »odbacila svoj autonom i zamijenila ga nazivom koji izražava njezin odnos s nekim drugim ja, što je definicija koju smo prihvatili za teknonim« (isto, str. 211).

21

»S formalne strane, ne postoji bitna razlika između zoologa ili botaničara koji nedavno pronađenoj biljci daju mjesto *Elephantopus spicatus* Aubl., koje joj je čuvao sustav (ipak, ona nije bila unaprijed upisana) i svećenika u Omaha koji određuje društvene paradigme novoga člana grupe dajući mu raspoloživo ime: *Istrošeno-kopito-starog-bizona*.« (Isto, str. 237)

22

Isto, str. 236.

Čeznja za prošlošću kod »hladnih« i »toplih« društava

Razlog za to što se doima da je totemizam potpuno odsutan s područja europskih i azijskih civilizacija, Lévi-Strauss vidi u tome što su one »odabrale da protumače same sebe poviješću«, a to je nespojivo sa svrstavanjem stvari i bića pomoću konačnih grupa.²³ On predlaže da se umjesto podjele na narode s poviješću i one bez nje, uvede podjela na »hladna« i »topla« društva: prva su ona koja nastoje uništiti »učinak povijesnih činilaca na njihovu ravnotežu i kontinuitet«, a druga »interioriziraju povijesno postojanje kako bi od njega napravila pokretača svoga razvitka«. ²⁴ Ta »tvrdoglava odanost jednoj prošlosti« hladnih društava, izražava jedan stav koji im je svima zajednički, a koji se ispoljava neumornim, opetovanim opravdavanjem svake tehnike, pravila i običaja jednim jedinim argumentom: »preci su nas tome naučili«. ²⁵ I kod nas i u drugim područjima, starina i kontinuitet sve su donedavno bili temelj legitimnosti. Ali s tom razlikom što ta starina nije bila postavljena apsolutno, kao što je slučaj s »hladnim« društvima u kojima se svijest o njoj proteže sve do nastanka svijeta u kontinuitetu koji ne dopušta stupnjevanje. ²⁶

»Topla« društva religijski poštuju prošlost – ona vjeruju u ona znanja ili bi ih željela imati o svojoj prošlosti, kako bi pripadnici tih društava mogli opravdavati ili osporavati razvitak tih društava i usmjeravati njihovu budućnost. »Hladna« društva, s druge strane, makar teže nepromjenjivosti, ne mogu izbjeći povijesni proces.

»Društva koja zovemo 'primitivnim' nisu to ni na koji način... ona čeznu za tim da budu primitivna, jer im je ideal da ostanu u stanju u kome su ih stvorili njihovi bogovi ili preci u početku vremena.«²⁷

Povijesna spoznaja jest jedan oblik pripitomljene misli, ona postoji i u divljoj misli, ali ne bi se moglo reći da u njoj cvate. Divlja misao želi svijet obuhvatiti u njegovoj sveukupnosti, i sinkronijski i dijakronijski. ²⁸

Totemski sustavi pogodni su za Lévi-Straussova istraživanja, jer su to sustavi koji se teško mogu »mitologizirati«, što on prepoznaje u izrazitoj šturosti mitova o podrijetlu klanskih naziva. Njihovo je »virtualno sinkronijsko biće«, naime, u stalnom sukobu s dijakronijom. Povijesni događaji, nepredvidljivošću broja novorođenih u određenim klanovima, stalno prema sebi privlače sustav. ²⁹ S obzirom na to, zaključuje da u totemizmu funkcija ima prevlast nad strukturom, no i to da je »velika pouka totemizma«, i razlog što je njemu posvetio toliko pozornosti, to »da oblik strukture može ponekad preživjeti i kad samu strukturu svlada događaj«. ³⁰

Divlja misao i znanost

Lévi-Strauss određuje »divlju misao« kao misao koja

»... nije misao divljaka, niti misao primitivnog ili arhaičnog čovječanstva, nego nepripitomljena misao, različita od kultivirane ili pripitomljene misli radi postizanja učinka... oba načina mišljenja mogu postojati jedan uz drugi i međusobno se prožimati, kao što prirodne vrste mogu (barem teoretski) zajedno živjeti i ukrštati se, jedne divlje, druge izmijenjene, u obliku kakav su im dali poljodjelstvo ili pripitomljavanje, iako je... njihovo postojanje prijetnja opstanku onih prvih.«³¹

U našoj su civilizaciji jedni običaji ili tabui jasno odijeljeni od drugih i povezani su samo s određenim kontekstom, dok je u »egzotičnim« društvima situacija takva da su običaji i konteksti međusobno srasli i, što je najvažnije, srasli su s kontekstom obiteljskih veza. Ono što se kod nas doima kao veća

intelektualna pokretljivost, te kao lakši društveni život, posljedica je upotrebljavanja odvojenih dijelova.³² S druge strane, urođenici neprekidno slažu i povezuju sve oblike stvarnosti što ih poznaju, bili oni fizičke, društvene ili mentalne prirode. To je zato jer oni svoje ideje tretiraju kao blago. U tom kontekstu, kao prvu razliku između magije i znanosti Lévi-Strauss vidi to što magija polazi od općeg i potpunog determinizma, dok znanost priznaje da samo za neke događaje važe određeni oblici determinizma – ona pravi razliku između razina na koje se oni mogu primijeniti.³³ Magijska misao i obredi izraz su nesvjesnog shvaćanja »*istinitosti determinizma* kao načina postojanja

23

Isto, str. 254.

24

Isto, str. 255.

25

Isto, str. 257.

26

Lévi-Strauss ovdje uspoređuje našu emotivnu vezanost uz predmete iz prošlosti sa situacijom u srednjoj Australiji, gdje se kao sveti tretiraju čuringe ili tjurunge. Čuringa predstavlja tijelo određenog pretka i svečano se predaje, s koljena na koljeno, osobi za koju se vjeruje da je reinkarnirani predak. Oni se skrivaju i povremeno pregledavaju, te njeguju i obnavljaju. Lévi-Strauss tumači njihovu svetost time što su »opipljivi svjedoci mitskog vremena«, koji je njihovim postojanjem fizički potvrđen (isto, str. 263). Jedino čuringe mogu osigurati dijakronijsko značenje sustava koji se opredijelio za postojanje u sinkroniji. Nadalje, razmatra zašto je našoj civilizaciji stalo do očuvanja arhivskih dokumenata. Kada bismo izgubili svoje dokumente, naša prošlost ne bi bila izbrisana: ali bi postojala »kao prošlost sačuvana samo u suvremenim ili novijim produkcijama, knjigama, institucijama, čak i nekoj situaciji... ona bi bila raspoređena u sinkroniji« (isto, str. 264). Arhivski dokumenti, dakle, daju povijesti fizičko postojanje, jer ona preko njih još uvijek živi u sadašnjosti.

27

K. Levi Stros i D. Eribon, *Izbliza i izdaleka*, str. 138.

28

Znanje što ga divlja misao ima o svijetu »nalikuje onom koje o jednoj sobi daju ogledala pričvršćena na suprotnim zidovima koja jedno drugo odražavaju (kao i predmete u prostoru koji ih dijeli), a da pri tome nisu strogo paralelna« (C. Lévi-Strauss, *Divlja misao*, str. 285). Tako shvaćenu, Lévi-Strauss ju definira kao analošku misao, jer »mentalne građevine« što ih ona gradi i kojima razumijeva svijet, nalikuju tom svijetu. Po tome se razlikuje od pripitomljene misli, koje je povijesna spoznaja jedan oblik.

29

Sinkronija sigurno dominira nad dijakronijom kada je riječ o hortikulturi primitivnih

naroda. Lévi-Strauss daje razne primjere o uzgoju biljaka i citira autore koji su primijetili čistoću njihovih varijeteta. Taj trud koji je uložen u diferenciranje i koji se primjenjuje na praktičnu i spekulativnu aktivnost, navodi Lévi-Straussa da ustvrdi da se i »urođeničke institucije, iako i njih nosi struja vremena, mogu održavati na stalnoj udaljenosti od povijesne slučajnosti i nepromjenjivosti jednog plana, i ploviti, ako se tako može reći, strujom inteligibilnosti« (isto, str. 86). Navodi citat botaničara Andersona: »Neke su najizvornije varijetete čak uzgajale ne samo različite obitelji, nego i različita plemena i u različitim krajevima. Bila je potrebna fanatična odanost jednome idealnom tipu kako bi se sačuvali tako čisti varijeteti, unatoč tome što su se prenosili od obitelji do obitelji, od plemena do plemena. Čini se, dakle, netočnim tvrditi, kako se to često radi, da se najnepostojaniji varijeteti susreću kod najprimitivnijih naroda. Upravo je obratno. Jer, baš su oni urođenici koje često posjećuju, oni koji žive u blizini velikih prometnica i gradova, oni čija se tradicionalna kultura najviše promijenila, uzrok vjerovanju da su primitivni narodi nemarni poljodjelci.« (Isto, str. 86)

30

Isto, str. 254.

31

Isto, str. 240.

32

No, postoje područja u kojima je divlja misao, poput divljih vrsta, relativno zaštićena. Takva je, na primjer, umjetnost koja u našoj civilizaciji ima »status nacionalnog parka«.

33

Lévi-Strauss citira Evans-Pritchardovo razmišljanje o magiji: »Promatrana kao sustav prirodne filozofije, ona (witchcraft) uključuje teoriju uzroka: nesreća nastaje iz vradžbina koje djeluju zajedno s prirodnim silama« (isto, str. 24). Vradžbine su odgovorne za posebnu okolnost koja prirodne sile dovodi u uništavajuću vezu sa stanovitom osobama, na primjer: krov bi ionako pao jer je bio dotrajaao, ali je vradžbina kriva što je pao baš u onom trenutku kad je određena osoba bila pod njim.

nja znanstvenih fenomena, tako da bi determinizam bio globalno *naslućen* i *odigran* prije nego što je *upoznat* i *poštovan*«. ³⁴ Također, mitska misao »nije samo zatočenica događaja i iskustava koje uporno raspoređuje i preraspoređuje da bi im otkrila neki smisao; ona je i osloboditeljica« jer ustaje protiv odsustva smisla, »s kojim se znanost najprije nagodila«. ³⁵

Mitove, legende i priče proizveo je isti duh, a taj duh, suprotno Descartesovoj metodi, nikad ne prihvaća djelomičan odgovor, ne želi dijeliti problem. Ne može se pomiriti s činjenicom da nešto ne zna. On teži takvom razumijevanju koje hoće obuhvatiti ukupnost pojava. ³⁶ Mit, suočen s nekim problemom, mora voditi računa o svim problemima iz svih oblasti zajedno; oni se moraju moći usporediti. Znanost, dakle, pristupa fizičkom svijetu na apstraktan način tražeći formalna svojstva, a divlja misao jest konkretna, ona pristupa svijetu tražeći osjetilne kvalitete. Znanje koje se zasniva na »teoriji osjetilnog« i danas zadovoljava naše osnovne potrebe pomoću vještina koje se koriste u svakodnevnom životu kao što su: poljodjelstvo, stočarstvo, lončarstvo, tkanje, čuvanje i pripremanje hrane. Iz znanja koje se temelji na pojmljivosti proizašla je suvremena znanost.

Strukturalizam vs. antropocentrična filozofija subjekta

Lévi-Straussu su najčešće prigovarali oni kojima je smetalo poimanje struktura kao stabilnih pojava. Takvi su se prigovori uglavnom zasnivali na nerazumijevanju pojma 'struktura' – pojam *struktura* se, naime, uopće ne može shvatiti bez pojma 'transformacija'. Struktura se ne svodi na sistem; sistem nije ništa drugo doli skup elemenata i njihovih odnosa. Strukturu čine elementi, skupovi, odnosi unutar i između njih, te neizmjenjivi odnosi koji omogućuju da se iz jednog skupa u drugi može prijeći pomoću transformacije.

Piaget na sljedeći način određuje strukturu:

»Struktura jest sistem transformacija koji ima u vidu zakone kao dio sistema (nasuprot svojstvima elemenata). Sistem se održava i bogati samom igrom transformacija, a da transformacije ne prekoračuju svoje granice i ne pozivaju se na vanjske elemente. Ukratko rečeno, struktura obuhvaća tri svojstva: svojstvo totaliteta, svojstvo transformacija i svojstvo autoregulacije.« ³⁷

Svojstvo autoregulacije omogućava da strukture žive vlastitim životom konzervirajući se i zatvarajući se same u sebe. Transformacije su različite s obzirom na različite tipove struktura. Piaget ističe vrijednost pojma transformacije, koji između ostalog omogućuje da se strukturalizam odijeli od svih onih filozofskih teorija koje se još od Platona, preko Kanta do Husserla, pozivaju na forme ili suštine. ³⁸

Strukturirani su totaliteti »po prirodi strukturirajući«, a uspjeh pojma strukture Piaget vidi u tom dvojtstvu koje ona sadrži, odnosno u bipolarnosti svojstva da je istovremeno strukturirajuća i strukturirana. Sistem transformacija jest ta strukturirajuća djelatnost. U strukturi se razlikuju oni elementi koji su podređeni transformacijama i zakoni strukture koji upravljaju transformacijama. Naime, svojstvo bilo kakve operacije, nasuprot nekom djelovanju, jest da se organizira u sisteme. Po Piagetu, ti sistemi svojim konstrukcijama čine strukture, ali ne postoje prije tih konstrukcija, odnosno ne uređuju ih unaprijed. Svojstvo autoregulacije struktura odnosi se na to da one uređuju same sebe, da su samodostatne, odnosno da transformacije jedne strukture ne vode izvan njenih granica, nego da stvoreni elementi, koji pripadaju danoj strukturi, održavaju zakone njene reprodukcije. Operacije što ih vrši subjekt konstitutivni su elementi struktura koje on koristi. ³⁹

Postavka sinkronijskog strukturalizma u lingvistici jest da je jezik kolektivna institucija čija su pravila nužna. Skup značenja jest sistem distinkcija i opozicija, pošto su značenja relativna jedna u odnosu na druga, i ujedno je sinkronijski sistem, jer su ovi odnosi međusobno zavisni.⁴⁰ Po Piagetu, strukture odgovaraju formama formi koje posjeduju svojstva autoregulacije, transformacije i totaliteta. Ako razlikujemo stanja ravnoteže i stanja uravnoteživanja kao proces, sinkronizam je tako shvaćen kao izraz nepromjenjivog dijakronizma.

Što se tiče prigovora povjesničara i filozofa, poput Sartrea, da zbog takvog pristupa odbija ideju kretanja, Lévi-Strauss im odgovara da i oni pretpostavljaju da ljudi u osnovi misle na isti način, pošto inače ne bi mogli pretpostavljati što se događalo u glavama ljudi prije nekoliko stoljeća i tisućljeća. Lévi-Strauss u Sartreovu polazištu vidi veliku grešku: on je čovjeka definirao pomoću dijalektike, a dijalektiku pomoću povijesti. Zbog toga upada u poteškoće kad pokušava objasniti narode »bez povijesti«. Takav koncept u kojem se spoznaji povijesnih činjenica daje povlašteno mjesto, Lévi-Strauss promatra kao kulturno obilježje.⁴¹ Napominjući da je svako od desetaka tisuća društava koja postoje ili su postojala, u vlastitim očima bilo moralno superiornu nad drugima i u sebi vidjelo sažetak smisla i dostojanstva ljudskog roda, Lévi-Strauss upozorava:

»... bilo to kod njih ili kod nas, treba mnogo egocentrizma i naivnosti da se vjeruje kako se čovjek čitav zavukao u samo jedan od povijesnih ili geografskih oblika svoga bića, dok se istina o čovjeku nalazi u sustavu njihovih razlika i zajedničkih svojstava.«⁴²

Zastupnici filozofije subjekta upućivali su Lévi-Straussu i prigovore za anti-humanizam, na što je odgovorio da »dobro organiziran humanizam ne počinje samim sobom«, kao što u filozofskoj tradiciji koja potječe od Descartesa sve

34

Isto, str. 25.

35

Isto, str. 35.

36

»Mi rezoniramo pomalo na ovaj način kada, zamoljeni da damo objašnjenje, odgovaramo 'to je kad...' ili 'to je kao...'« (K. Levi Stros i D. Eribon, *Izbliza i izdaleka*, str.153). Objasnjenje koje dolazi iz lijenosti s naše strane, mitska misao sistematski koristi kao nastavu.

37

Jean Piaget, *Strukturalizam*, BIGZ, Beograd 1978., str. 18–19.

38

Za Piageta, strukturalizam jest ponajprije metoda spoznavanja, a ne doktrina. On nudi odgovor na pitanje o porijeklu i mehanizmima spoznavanja.

39

Jednako kako postoje stege kojima se svaki jezik podčinjava kada bira foneme za svoj fonološki sistem. »Jednom riječju, subjekt postoji jer je 'biće' struktura njihova strukturalizacija.« (Isto, str. 142)

40

Piaget upozorava da je problem s jezikom taj što, ako on i proizlazi iz djelomično struk-

turirane inteligencije, on sa svoje strane tu inteligenciju i strukturira. Nadalje, podsjeća da se senzorno-motorička inteligencija dokazano temelji na strukturama koje se tiču općih koordinacija djelovanja, a koje se ne mogu pripisati jeziku.

41

Za Sartrea kaže da je »postao zarobljenikom svoga *Cogita*: Descartesov *Cogito* omogućavao je pristup univerzalnom, ali pod uvjetom da ostane psihološki i individualan; sociologizirajući *Cogito*, Sartre samo mijenja zatvor... Sartreov kut gledanja na svijet i na čovjeka pokazuje onu uskost po kojoj se obično prepoznaju zatvorena društva.« (C. Lévi-Strauss, *Divlja misao*, str. 271) K tome, dodaje da je za etnologa filozofija »prvorazredan etnografski dokument«, pošto se u njoj nalaze svi oblici divlje misli koju treba proučavati ako se želi razumjeti mitologija našeg vremena. Sartreova se misao nalazi u mitološkom kontekstu francuske revolucije, u kontekstu ideologije koja je iz nje proistekla. Takva se misao nalazi u svom uskom okviru koji nije univerzalne naravi. Prema toj misli, društvo ovisi o apstraktnoj misli, a ono je u stvari stvoreno običajima i navikama.

42

Isto, str. 271.

počinje subjektom. Zapadni je humanizam antropocentričan – on je odvojio čovjeka od ostalih vrsta i time mu onemogućio da vidi granice svoje moći, te se od tog trenutka čovjek počinje samouništavati. Lévi-Strauss postavlja pitanje zašto bi se svaki pojedinac trebao poštivati samo zato jer je neponovljiv i jedinstven. Naime, neponovljive su i jedinke drugih vrsta. Priznajući određena prava svim vrstama i za prava čovjeka postigao bi se širi konsenzus, jer je takav pogled na svijet blizak filozofiji Dalekog istoka i stoicizma, a i stavu što ga imaju primitivni narodi. Nasuprot egzistencijalističkoj humanizaciji univerzuma, gdje se cijeli univerzum zatvara unutar okvira subjekta, čovjek bi, prema Lévi-Straussu, trebao biti uvjeren »da zauzima sićušno mjesto u stvaranju, da ga bogatstvo stvaranja daleko prevazilazi, i da nijedan njegov estetski pronalazak neće moći da se takmiči sa pronalascima koje pružaju mineral, insekt ili cvijet«. ⁴³

Zaključni osvrt

Područje kojim se Lévi-Strauss bavi pripada i filozofiji i sociologiji, etnologiji i antropologiji, znanosti književnosti i psihologiji. Njegov način mišljenja odlikuje ne samo »pitoma misao« svojstvena znanosti već i »divlja misao«, koja se zadržala u umjetnosti. On se ne bavi strogo samo jednim predmetnim područjem, već nalazi inspiraciju za svoja razmatranja u svim oblastima znanja koje je čovjek stvorio. Premda su njegovi radovi

»... doista znanstveni u smislu dosljednosti u zaključivanju, ipak obuhvatom, pa donekle i metodom, nadilaze okvire znanstvene teorije do te mjere da je njegov opus, gledan u cjelini, pomalo nalik zadivljujućoj misaonoj konstrukciji koja – poput, recimo, psihoanalize – zahvaća i ono što ne pripada samo znanosti – niti se može samo tako ocjenjivati – nego i umjetnosti.« ⁴⁴

Najzanimljiviji, i jedan od temeljnih problema kojim se bavi Lévi-Strauss jest onaj o dualnosti struktura, o proturječnostima koje se nalaze na dva suprotna pola, o suprotnostima termina. ⁴⁵ Pojmom 'dualizma' otvara se i problem identiteta – formiranje »ja« nasuprot »drugog«, čime se intenzivno bavi hermeneutika i postmodernistička i poststrukturalistička kritika. Moglo bi se reći da su i sama njegova djela obilježena jednim protuslovljem. Makar se drži da je jedan od utemeljitelja strukturalizma, za koji se smatra da pripada *moderni*, njegov način izlaganja je *postmodernistički*. Njegov stil obilježava strogost znanstvenog zaključivanja isprepletenog elementima filozofije, etnografije i autobiografije. On je istovremeno modernist i utemeljitelj strukturalizma, i postmodernist i poststrukturalist. Njegova temeljna teza o strukturi ljudskog uma i metoda kojom se koristio od početka su podvrgnute oštroj kritici, no čak su i najoštriji kritičari uvidjeli vrijednost takvog načina razmišljanja i nisu mogli poreći da se njegovi zaključci trebaju uvažavati.

Razlika između pripadnika tehnički nerazvijenih kultura i onih tehnički razvijenih, prema Lévi-Straussu, nalik je razlici između divljih i pripitomljenih životinja: građa i temeljne zakonitosti su iste, samo se rabe na drukčije načine. Temeljna teza o sličnosti »divlje« i »pitome« misli danas je široko prihvaćena, te dobiva brojne nove razrade u obliku kritika europocentrizma. Također je teško osporiti da se totemizam treba shvatiti kao sustav klasifikacije. Njegova se metoda komparativne analize rituala, običaja, ceremonijala, književnosti i umjetnosti pokazala izuzetno plodna: on ih je proučavao u cjelini; jer poruka koju prenosi neki mit, na primjer, nije sadržana samo u tom jednom mitu, već u cjelini sustava mitova, a svaki pojedini mit prenosi tek dio cijele priče. ⁴⁶

Njegovo shvaćanje čovjeka prvenstveno je shvaćanje društvenog bića. To što je ignorirao objašnjenja do kojih bi se moglo doći i iz biološke ili psihološke

perspektive, posljedica je već spomenute odanosti strukturalističkoj metodi i pretpostavci čovjeka kao društvenog bića. Koliko god bila potrebna istraživanja životinjskog svijeta (kojim se bavi sociobiologija) i istraživanja psihologije grupe, nije imao potrebe za njihove pretpostavke, jer je smatrao da su sociološka razmatranja dovoljno uvjerljiva.⁴⁷ Htio je isto tako odoljeti iskušenju, u koje padaju mnogi sociolozi, etnolozi i povjesničari: kada im se dogodi da im istraživanja nenadano promijene pravac, oni pune praznine psihoanalitičkim objašnjenjima umjesto da prerade svoja tumačenja.

Lévi-Strauss je za sebe tvrdio da je kantovac, jer je prihvatio slijedeća Kantova načela: »Da duh ima svoje stege i prinude, da ih on nameće stvarnosti koja je vječito nedokučiva, i da savladava stvarnost samo preko tih stega.«⁴⁸

On svojom strukturalnom antropologijom pokušava smanjiti rasjeklinu koja se nalazi između filozofije i znanosti. Svojim razmišljanjima dolazi do krajnjih apstrakcija⁴⁹ – do oblika – a od njih do konstitucije duha, odnosno našeg

43

K. Levi Stros i D. Eribon, *Izbliza i izdaleka*, str. 190.

44

Milivoj Solar, pogovor u: *Divlja misao*, Golden marketing, Zagreb 2004., str. 315.

45

Lévi-Strauss na kraju *Mitologika* daje odgovor na veliko pitanje koje prožima njegov čitav opus – postoji li neka osnovna opozicija i koja je to?: »Osnovna opozicija, roditeljka sviju drugih... jest baš ona koju iskazuje Hamlet u obliku ipak previše lakovjerne dileme. Jer čovjeku nije sudbinom dato da bira između *biti* i *ne-bit*.« Čovjek je prisiljen »preuzeti dvije proturječne očiglednosti od čijeg sudara podrtava njegova misao i, kako bi neutralizirao njihovu suprotnost, stvara beskonačan niz drugih binarnih distinkcija...« (Claude Lévi-Strauss, »Finale Mitologika«, u: *Marksizam i strukturalizam*, Nolit, Beograd 1974., str. 13–75)

46

Ono što Lévi-Straussa opet razlikuje od mnogih postmodernista i poststrukturalista, njegovo je uvjerenje da je spoznaja moguća. On u više navrata ponavlja svoje uvjerenje da bi se sve strukture mogle točno odrediti kada bi postojala dovoljno razvijena metoda ili kompjuterski program, te da će jednoga dana doista i postojati. No, nikada nećemo sve uspjeti spoznati, svaki riješeni problem povlači za sobom nove, i tako unedogled. U znanstvenu spoznaju treba imati povjerenja makar, kako vrijeme prolazi, postajemo sve uvjereniji da je naša sposobnost mišljenja preslaba da prati korak sa stvarnošću, i dolazimo do spoznaje krajnjeg paradoksa: ne znamo sa sigurnošću ni da ovo znanje, koje nam otkriva nemogućnost konačne spoznaje, ima ikakvu spoznajnu vrijednost. No, poručuje Lévi-Strauss, treba ustrajati na znanstvenom radu, jer ništa više ne potiče i ne obogaćuje duh kao što to čini pokušaj da se slijedi znanost.

47

Za sebe je tvrdio da se bavio društvenim i humanističkim znanostima, no isto tako je naglašavao da to zapravo nisu znanosti, za razliku od egzaktnih i prirodnih – koje to nesumnjivo jesu. Po njemu se one svode pod isti naziv »samo na temelju jedne semantičke fikcije i filozofske iluzije za koju još uvijek nema potvrde« (Claude Lévi-Strauss, »Znanstveni kriteriji u društvenim i humanističkim disciplinama«, u: *Strukturalna antropologija 2*, Školska knjiga, Zagreb 1988.). On sam je u *Uvertiri* napisao da je njegova »znanost o mitologiji« samo još jedan mit o mitovima. Antropologija je samo jedan od načina na koji ljudi unose smisao u svoja iskustva. Ona predstavlja pokušaj kulture Zapada da shvati samu sebe i da opravda svoju egzistenciju čineći život u njoj značajnim. Protivnik znanosti o čovjeku jest svijest znanstvenika da se istraživanje vrši na njima samima. Pošto čovjek ne može biti nezainteresiran za samoga sebe, humanističke znanosti od početka se hrvu s neobjektivnošću. Humanističke znanosti nedostatan točno objašnjavaju i proriču čime ne jamče sigurnost svojih tvrdnji. Ne može se sa sigurnošću predviđati što će se od svih mogućih i shvatljivih, te potpuno neshvatljivih događaja ostvariti.

48

K. Levi Stros i D. Eribon, *Izbliza i izdaleka*, str. 121.

49

Uznemirujuća moguća konzekvenca Lévi-Straussovih teza jest da je čovjeku malo važno u kakvoj kulturi (s kakvim vrijednostima) živi, sve dok se njegovo društvo temelji na oblicima misli koji uređuju institucije i običaje. Lévi-Strauss poziva na osvještavanje spoznaje da nijedno društvo nije sasvim dobro, no i da nijedno nije potpuno loše. Svako društvo pruža neke koristi svojim članovima, ali u svakom se nalazi konstantan talog nepravde.

uma, koji je temelj i uvjet našeg bivanja. U njegovu je antropologiju kao konstanta utkana filozofija, koja se pita o izgradnji smisla za čovjeka. Ona dijeli elemente s budizmom i marksizmom, pitajući se u čemu bi čovjek mogao naći spas u besmislenom svijetu. Nikada nije smatrao da se sve što čini društveni život može podčiniti strukturalističkoj analizi. Društveni život i iskustvena stvarnost po njemu spadaju u područje neizvjesnog, a ono što se odlučio istraživati samo su otočići na kojima se ističu određene organizacije. Kako je sam rekao, posvetio se proučavanju vrlo malih područja u koja se može uvesti nešto reda.

Jana Hodžić

**Savage Thought: Science on the Concrete
or Universal Logics of Spirit**

Abstract

This essay deals with explorations of the 'mythical' thought in Lévi-Strauss's most significant book – The Savage Mind. 'Savage' thought (or 'mythical' thought) is logic of mind which is inherent to every human being, and as such it determines all human societies. Anthropology should reveal unconscious structure in which institutions and customs are rooted. Unconscious activity of mind dictates forms to the content. One of the key assumptions is that those forms are basically the same to all people – ancient and contemporary, primitive and civilized – and it calls for revelation of unconscious structure which determines every institution and custom.

Key words

Claude Lévi-Strauss, structure, unconscious activity of mind, universal logic of mind, social institutions, form and content, 'savage' thought ('mythical' thought), 'tainted' thought